

IVAN CANKAR: DVE ČRTICI.

SENCE.

Ali je mogoče, da se je to zares primerilo? Primerilo se med živimi ljudmi, ob belem dnevu, pod solncem, ki je? — Človek ne verjame in ne občuti, da je resnično, kar je zanj preogromno, v svoji podobi do brezobličnosti spačeno in pretirano; kar plane predenj nenadoma, tuje, če strašno ali smešno; kar ga čez vsako mero poniža ali povelja; vse, kar se neznano privlači na njegovo pot, da mu zastane korak in pamet obmolkne. Morda je tako, da ima človek, vsak posebej, svoje merilo za doživljanje, ki so mu takorekoč od vsega početka namenjeni po njegovi naturi in moči. Kar je onstran tega merila, ne velja, gre mimo njega, ni resnično. In udarec, ki bi junaka pobil ob tla, ne zadene slabica. Doživljaji, ki so presegli mero, ostanejo za človeka brez pravega znamenja, brez posebne bolečine, brez velike škode ali koristi. Kolikor jih je še v spominu, so megleni, nedoločni, podobni licu, ki ga ugleda človek v sanjah in ne vé, kdo da je, kjé in kdaj da ga je poprej že videl. Če hoče razbistriti, kar je bilo, ustvariti si popolno sliko, je ta slika nova, ni verna; in tudi ni jasna, ni živa, zato ker je čudno tuja, čudno daljna njegovemu srcu. Podobe so sence, valovite, komaj razločne; govore v napol razumljivem jeziku, njih koraki ne odmevajo, njih smeh je brez zvoka; in mahoma se pogreznejo v nič.

Stotisoči padajo; ali jih vidiš? Ne vidiš jih, niti ene solze še nisi prelil zanje. Če bi te zob zabol, bi begal brezumen po izbi, bi vzdihoval in klel. Prevelik je čas, zato gre mimo tebe; šele tvoj vnuk bo trepetal in bo vriskal, se bo jokal in smejal. Čez mero je vse, kar je; pogled je zastrt, srce je otopelo; človek gleda silne fantome, ne razloči jim oblik, ne spozna njih grozote in ogromnosti; strahoma se skrije v tesno lupino bolečine, ki mu je bila namenjena in ki jo more premagati. —

Ležal je na Gradu, na tleh, na nizki slamnici; v tilniku ga je bolelo, ker ni bilo vzglavja. Po sobi se je gnetlo in prerivalo mnogo ljudi; brez opravila so bili, ali vsem se je nekam mudilo, vsi so bili nagli in hlastni v svojih kretnjah, razdraženi v besedah, prisiljeni v smehu. Nekateri so ležali in spali, glavo skrito med komolce. Nikoli poprej ni videl teh ljudi in tudi ga niso zanimali. Bilo mu je, kakor da je na plesišču in

da se mu je brigati za soplesalce le toliko, kolikor ga motijo. Od prve ure, ko je živel med njimi, se mu je zdelo, da so vsi v nekakšni megli, v gostem, z rumenim prahom napolnjenem, komaj prozornem vzduhu — in prav tako se mu je zdelo, kadar je bil na plesišču. Stopil je kdo časih nenadoma tako blizu prédenj, naravnost iz meglé, da je bil ves kakor od rezke luči obžarjen in da bi mu lahko pogledal v duše dno; in se je takoj v meglò povrnil. Prerekal se je z nekaterimi, smejal se z mnogimi, razgovarjal se veselo in naglas; ali »na drugem kraju«, v srca drugem kotu je občutil, da je tako ravnal v sanjah, da je bil senca med sencami.

Vedel je, da jezdi preko vesoljne zemlje Böcklinov strašni jezdec, nasilna smrt. Vedel je, da se pod svetopisemškega konja kopiti rušijo in porajajo svetovi, da nosi ogenj v svoji grivi, kugo v svoji sapi. Tudi je nadalje še vedel, da je to samo njegovo življenje na slamnici in v družbi senc podobno mrzlemu dihu, ki ga pošlje zunanji vihar skozi špranjo ob oknu na posteljo lenuha. Potrudil se je časih, da bi si natanko razložil, kje da je in čemu; in da bi spoznal svoje dobe strahotno veličino, kakor jo je zdaleč slutil. Ta trud pa je bil prisiljen in neodkritosrčen; kakor da bi bral zgodovino kitajskega cesarstva, si prigovarjal, da je sila zanimiva, ter hkrati zehaje občutil, da ga ne zanima čisto nič. Zalotil se je celó, da mu je bilo dolgčas in da se mu je zadremalo ob belem dnevu. Še te sence, ki so se gnetle in prerivale po sobi, so bile nerazločne sence le zategadelj, ker jih je bil na kopico nagrmadil zunanji vihar.

Njegovo resnično življenje je bilo vse drugé; bilo je v krajih, v upanjih, spominih, ki niso bili v prav nikakšni zvezi s tem življenjem med sencami. Posegel je s smehljajočo ljubeznijo daleč nazaj v najmlajša svoja leta. Domislil se je svoje prve prave ljubice, srne, rjavooke Anke, in spreletelo ga je po telesu kakor pritajeno ihtenje. Anka je bila mrtva; komaj so bile izpregledale njene oči, so že ugasnile. Dalje je romal njegov spomin, od groba do groba; mnogo jih je bilo, ob malokaterem je stalo znamenje. Obšla ga je grenka, neusmiljeno pekoča zavest, da med vsemi tistimi, ki so tiho spali, ni bilo niti enega, kateremu bi nikoli ne bil storil krivice. Z grozo je

pomislil: »Med ranami, ki so párale njih srca, je bila vselej tudi ena od mojega noža!«

Okrenil se je k tovarišu, ki je ležal poleg njega na slamnici.

»Ti, veš kam se napotim koj, kadar pojdem odtod? Naravnost k očetu. Star je in čisto sam. Živela bova kakor dvoje zvestih prijateljev. Če mu olajšam eno samo večerno uro življenja, bo obilo tolažbe za vse, kar sem kdaj storil hudega njemu in drugim. Tako bo vsaj eden med mnogimi, vsaj eden, ki bo še v grobu smehljaje in brez očitanja mislil name!«

Tovariš ga je pogledal z zamolklim očesom, pomislil je, nazadnje je rekel:

»Danes dopoldne sem govoril s svojo nevesto.«

VESELEJŠA PESEM.

Pred mnogimi leti sem poslušal na Dunaju deveto simfonijo Beethovenovo. Med vsemi oblikami umetnosti mi je glasba najbolj tuja in obenem najbolj ljuba. Vse teorije so mi zaklenjene in zapečatenene; še not ne znam brati. To popolno, sramotno neznanje pa se čisto prijazno druží s prav posebno, skoraj bolno občutljivostjo za zvok, za ubranost in za neubranost. Vsaka melodija je bitje záse, ima svoj telesen obraz, svoj živ pogled, svojo besedo in kretnjo. Vsaka odpre vrata nastežaj mislim in spominom brez števila; in vsaka pesem je doživljaj, ki ostane v duši neizbrisljiv.

Vzdignilo se je iz globočin, planilo je kakor silni krik človeka, ki je sam in v eni sami uri občutil vsega človeštva in vseh vekov gorjé. Prosil je, vpilo do nebes, do samega Boga. »Da bi šel ta kelih mimo mene!« Do dna ga je izpil človek. Najhujšo bolečino je okusilo srce; ali razodelo se je takoj, da je bila ta bolečina samo poskušnja za silnejšo, samo oznanjenje zadnjega, najglobljega trpljenja. Vse, kar odeva meglena beseda trpljenje, se je vzbudilo, je zaživel devetkratno življenje. Greh, kesanje, strah... nič več besed; ali je treba vseh, ali nobene. Tej veličastni pesmi o ponižanju in poveličanju človeka bi mogel napisati tekst kvečjemu Shakespeare; in še on bi jecljal.

»Prijatelji, ne take pesmi! Drugačno zapojmo, veselejše!«

To je bil tisti trenotek, ko je srce že omagovalo pod strašno težo, ko je trudno in vdano pogledalo smrti v oči.

»Druháčno zapojmo, veselejše!«

Iz vesoljne noči so švignili tenki, svetli plameni. Od daleč, daleč onkraj zvezd so zazvonili

»Kaj je povedala?«

»Nič posebnega. Zdaj, ko padajo stotisoči, kakor bi travo kosil... Povedala je, da ti je oče umrl; že pred tednom dni.«

»Pa kaj je drugega še povedala?«

»Nič novega... Po Visli plavajo trupla kar od brega do brega... in po Drini...«

»Ali je morda rekla, da je umrl oče čisto sam?«

»Menda čisto sam...«

Vzdignil se je s slamnice težak in truden, ozrl se je po sencah, ki so se do stropa majale pred njim, nato se je napotil na hodnik. Ko se je vrnil, je bil bled in star. —

angelski glasovi; še narahlo najpoprej, zamolklo, da jih je komaj razločilo uho; srce pa jih je slišalo, se je dramilo, je zavzdihnilo v radostnem upanju. Hitreje kakor jutranja zarja se je bližala nebeška luč, se je bližalo odrešenje in poveličanje; z vsemi zvonovi, od vseh strani obzorja, z božjega nebá in iz zemlje globočin je potrkavalo vstajenju — — —

Na tisti večer in tudi na tisto noč, ki sem jo prebde, se spominjam zdaj. Kamorkoli pomislim, koderkoli iščem, ne sežem drugam, nego v nemo boleost in v otrplo brezupnost. Kjer je še kaj radosti, je nezavedna, blazna hinavščina, je hripavsmeh, komaj še podoben strašnemu »scherzu« simfonije. Čutim, da ovija led moje srce; da klone v prah moja duša, da ona, prej tako veselobesedna, jecljá grozote, ki jih ne razumem.

»Druháčno zapojmo, veselejše!«

Pridita vidva, najlepša otroka moja, Dioniz in Jacinta! Še vselej, kadar mi je bilo težko, sta prišla, sta se mi zasmejala s svojim visokim, zvonkim smehom; in dobro je bilo vse.

Zdi se mi, da sem videl tadva nekoč s svojimi pravimi očmi; da zares živita nekje telesno, ne samo v mojih blodnih sanjah. Saj sta bolj živa kakor moji bratje in moje sestre. Poznam najrahlješó senco ob ustnicah, na licih njega in njé, vsako lučko v očeh, najtišje trepetajočo misel v duši. Ni jima bilo zmerom tako ime; od začetka še krščena nista bila. Ko sem komaj izpregledal, sem ju ugledal; od vsega začetka sta blaga in vesela in zvesta hodila z menoj po vseh potih. Tisto najboljše, najčistejše in najvišje, ki je bilo namenjeno meni, mislim, da se je bilo samovoljno iztrgalo in da je živelo ob moji strani svoje po-